

УДК 334.726 : 330.322

І.О.Келару,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ ТНК НА СТРУКТУРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто найважливіші форми здійснення іноземних інвестицій транснаціональними корпораціями (ТНК) на ринку України; здійснено аналіз угод зі злиття і поглинання (M&A) та відображено результати їхнього впливу на сектори економіки України.

В статье рассмотрены важнейшие формы осуществления иностранных инвестиций транснациональными корпорациями (ТНК) на рынке Украины; осуществлен анализ соглашений слияния и поглощения (M&A) и отображены результаты их влияние на секторы экономики Украины.

In maintenance of the article the major forms of realization of foreign investments are considered by multinational corporations (TNC) at the market of Ukraine; the analysis of agreements is carried out from mergers and acquisitions (M&A) and the results their influence on the sectors of economy of Ukraine.

Ключові слова: транснаціональні корпорації (ТНК), угоди зі злиття і поглинання (ЗіП), іноземний капітал, конкурентоспроможність, ВВП.

Важливим чинником успішного розвитку будь-якої країни є інвестиційний чинник ТНК. Без нього не було б економічного зростання, оскільки іноземний капітал має позитивний ефект переймання досвіду ведення бізнесу, зростання конкуренції, забезпечення роботою працівників, а звідси впливає конкурентоспроможність товару, підприємства, галузі і національної економіки країни загалом.

Незважаючи на широке коло досліджень, низькі обсяги залучених в економіку України іноземних інвестицій вказують на те, що досі в Україні проблемою інвестиційного процесу є слабка вивченість не тільки впливів притоку іноземного капіталу на економіку реципієнта, а й того, в яких межах залучення ПІІ не тільки не загрожує національній безпеці України, але й стимулює економічне зростання.

Суть транснаціональних корпорацій досліджується різними міжнародними організаціями (ЮНКТАД, ООН, СОТ), науковими школами, а також такими вченими, як: С.Якубовський, О.Рогач, В.Рокоча, І.Дахно. Значну увагу організаційним формам функціонування ТНК, зокрема процесам злиттів та поглинань, приділяють А.Філіпенко, І.Школа, М.Дудченко. Однак, на думку автора, існує необхідність в аналізі інвестиційних операцій ТНК на українському ринку задля виявлення їхнього впливу на структуру економіки України.

Метою статті є висвітлити вплив інвестиційних операцій ТНК на структуру економіки України. Для цього необхідно вирішити такі завдання: висвітлити економічну природу ТНК; розглянути схему впливу іноземних капіталовкладень на структуру економіки держави; розкрити форми впливу ТНК на конкурентне середовище приймаючих країн; проаналізувати найбільші угоди M&A, здійснених іноземними ТНК на українському ринку, та визначити

їхній вплив на розвиток найважливіших галузей економіки України.

Інвестиційні операції ТНК впливають на структуру економіки прямо – через ПІІ, спільні підприємства, злиття і поглинання місцевих компаній і опосередковано – через зв'язки з місцевими фірмами, досвід, технології (рис. 1).

Реалізація переважно інвестиційних та контрактних стратегій ТНК сприяє формуванню вертикально інтегрованих корпорацій, територіально-галузевих кластерів, транснаціональних фінансово-промислових груп, міжнародних спільних підприємств, стратегічних альянсів і мережевих структур. Як наслідок, в приймаючих країнах значно зростає інтенсивність конкуренції з боку іноземних підприємств, посилюється їхній вплив на конкурентну структуру ринків.

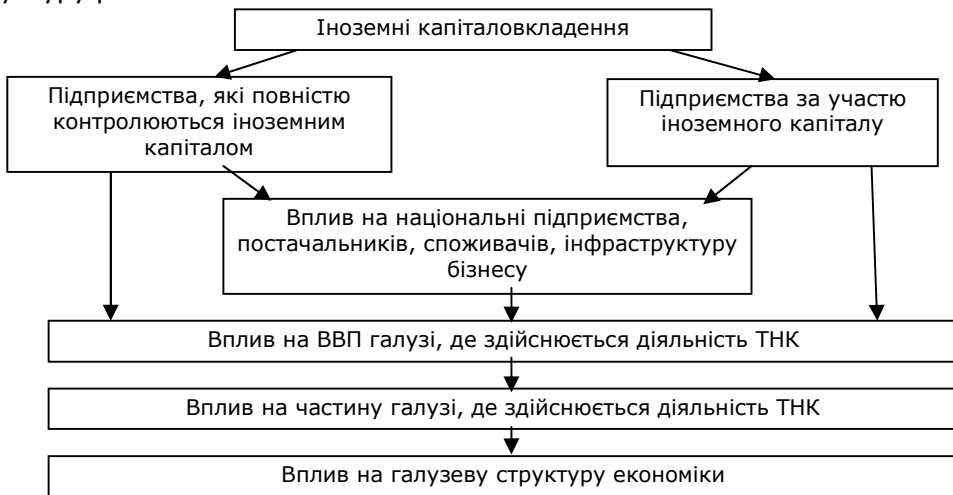

Рис. 1. Схема впливу іноземних капіталовкладень на структуру економіки держави

У найбільш узагальненому вигляді позитивний вплив ТНК на економіку приймаючих країн можна подати так: з організацією виробництва в країні тих виробів, які раніше ввозилися, відпадає необхідність в їх імпорті. Компанії, що випускають конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію й орієнтовані переважно на експорт, значною мірою сприяють зміцненню зовнішньоторговельних позицій країни. Нарощування експорту пов'язане з поглибленням спеціалізації, що, у свою чергу, спричиняє збільшення обсягів виробництва. Відомим в економічній теорії є відношення: збільшення експорту країни на 1% зумовлює 0,1% приросту ВВП.

Приплив іноземних капіталовкладень сприяє розвитку внутрішньорегіональної торгівлі, оскільки значну частину своїх потреб у комплектуючих виробках і обладнанні філії іноземних компаній задовольняють за рахунок імпорту з країни-інвестора.

ТНК підривають позиції місцевих монополій і, незважаючи на свої великі розміри, нерідко підвищують ступінь конкурентності національних ринків. Із загостренням міжнародної конкуренції ТНК почали формування змішаних компаній з участю місцевого капіталу. Участь місцевих акціонерів у господарській діяльності ТНК створює можливість урахування їхніх інтересів, хоча найважливіші рішення, як і раніше, приймаються штаб-квартирою.

Здійснюючи прямі іноземні інвестиції, ТНК переміщують через національні кордони великі виробничі ресурси. Таке переміщення з країн, де вони є в надлишку, в країни, що відчують їх нестачу, сприяє ефективному розміщенню світових факторів виробництва і, як наслідок, – зростанню виробництва у світі. Світова спільнота отримує істотну вигоду від ефективнішого розміщення ресурсів, переміщуючи з країни в країну кваліфіковану робочу силу, капітал, технології та ін.

ТНК мають потужний науково-виробничий і ринковий потенціал, що забезпечує високий динамізм розвитку. Їхня діяльність змушує адміністрацію місцевих компаній вносити корективи в технологічний процес, практику виробничих відносин, що склалася, виділяти більше коштів на підготовку і перепідготовку працівників, більшу увагу звертати на якість продукції, її дизайн, споживчі властивості. Найчастіше за іноземними інвестиціями стоять впровадження нових технологій, випуск нових видів продукції, новий стиль менеджменту, використання всього кращого з практики зарубіжного бізнесу.

Вплив на конкурентне середовище національної економіки забезпечується переважно через первісні інвестиції і, особливо, через транскордонні злиття і поглинання, як вже раніше зазначалося, а також контрактні форми співробітництва (франчайзинг, лізинг, ліцензування, інжиніринг та ін.) за відносно незначного впливу експортних стратегій (рис. 2).

Під впливом діяльності ТНК найбільших змін в українській економіці зазнали: банківський сектор економіки, ринок страхових послуг, харчова промисловість, нафтогазовий сектор, ринки роздрібної торгівлі, аграрний сектор економіки. Незначний вплив спостерігається на фармацевтичному ринку.

Окремо слід розглянути функціонування транснаціональних корпорацій у нафтогазовій сфері України. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) в економіці України має виняткове значення, оскільки визначається істотною бюджетоформуючою роллю нафтогазової сфери та великою потребою в енергоносіях через значну концентрацію енергоємних виробництв. Водночас вітчизняна нафтогазова галузь є досить проблемною внаслідок обмеженості власних запасів газу та нафти, дестабілізації роботи нафтопереробних підприємств після розпаду СРСР та нерозвиненості внутрішнього ринку нафтопродуктів. Так, потреби промисловості в модернізації оцінюються

в 70 млрд. дол. Інших можливостей залучити ці кошти, крім як від іноземних інвесторів, немає.

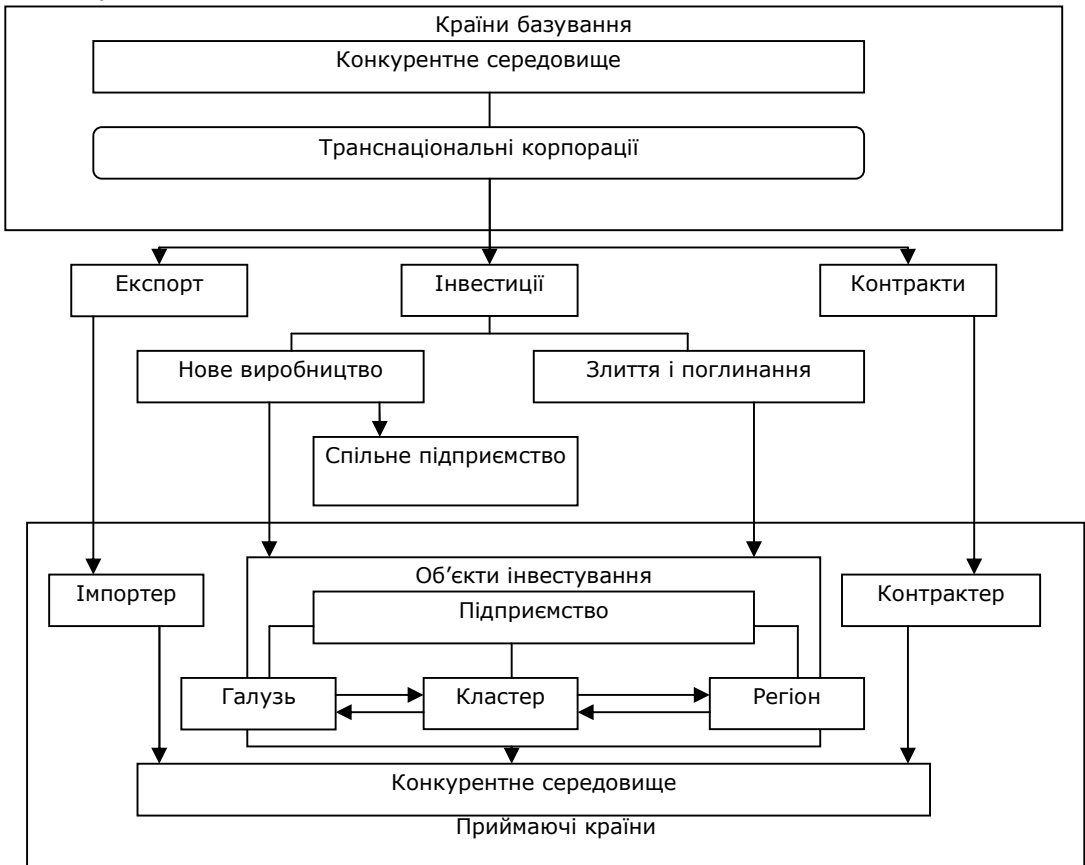

Рис. 2. Форми впливу ТНК на конкурентне середовище приймаючих країн [1, с.9]

Приватизаційні процеси у ПЕК призвели до приходу на український ринок великих, передусім російських, ТНК. Домінування російських нафтогазових компаній зумовлено традиційною роллю Росії як основного експортера вуглеводнів в Україну, геополітичним розташуванням України як транзитера російських енергоносіїв до країн Європи, а також активною експансіоністською політикою російських ТНК щодо придбання потужностей, зокрема нафтопереробних, у країнах СНД та Східної Європи.

Найбільшими компаніями, що нині працюють в Україні, є: у сфері нафтопереробки – російські "ЛУКОЙЛ", "ТНК", "Татнефть", "Славнефть", "Група Альянс", "ЮКОС" та казахстанська "Казахойл"; в сфері транспортування нафти – російські "Сургутнефтегаз", "Роснефть", "Транснефть", "Сибнефть"; у сфері поставок та транспортування газу – російські "Газпром" та "Ітера".

Діяльність ТНК у нафтопереробній галузі України спрямована передусім на переорієнтацію Росії з експорту сирової нафти на експорт нафтопродуктів, отриманих, зокрема, на українських НПЗ; поглинання з цією метою українських підприємств шляхом їх приватизації та акціонування для географічного наближення до ринків споживання нафтопродуктів у Центральній та Західній Європі; додаткове укріплення позицій ТНК на внутрішньому ринку нафтопродуктів України шляхом створення спільних підприємств та через розбудову власної збутової мережі.

Серед лідируючих галузей за сумами залучених інвестицій протягом 2007-2008 років виступала описана вище газова промисловість України. Штат компаній металургійного сектору налічує 298,4 тис. осіб (у 2008 – 406,6 тис. осіб), а саме 1,9% від загальної кількості зайнятого населення України [4]. У 2007 році оцінна вартість семи найбільших угод про придбання активів склала 413 млн. дол. У 2008 році сума аналогічної кількості угод збільшилася до 1 млрд. дол. (табл. 1).

Таблиця 1

Найбільші операції в нафтогазовому секторі в 2008 році [5]*

Об'єкт продажу	Продані пакети акцій і статутних часток	Сума операцій, млн. дол.	Покупець
<i>Добування природного газу і конденсату</i>			
Загорянське родовище, Полтавська обл.	Підтвердження ліцензій ТОВ "Астроінвест-Україна"	488 (інвестиційні зобов'язання)	Cadogan Petroleum (Великобританія)
Пірківське і Покровське газоконденсатне родовища, Полтавська обл.	Підтвердження ліцензій ТОВ "Промислова компанія "Газовидобуток"	-	Cadogan Petroleum (Великобританія)
Роганське родовище, Харківська обл.; Ракитнянське і Карайкозовське, Полтавська обл.	Підтвердження активів придбаною раніше "ЕСКО-Північ"	30 (інвестиційні зобов'язання)	SunRise Energy Resources Plc (США)
<i>Переробка нафти і збут нафтопродуктів</i>			
НК "Альфа Нафта"	100% акцій	500	Sentosa Oil
ВАТ "Херсонський НПЗ"	61%	37	Morgtawn Holdings (Kinp)
ЗАТ "ТД Укртатнафта"	46% акцій	16	Sentosa Oil

*Джерело: дані компаній, АМКУ

Так, у 2008 році фаворитом була британська Cadogan Petroleum. Їй, відповідно, належать частки в правах власності на ліцензії на освоєння Пірківського й Покровського газоконденсатних родовищ у Полтавській області з запасами приблизно 11 млн. т у нафтовому еквіваленті. Відповідно до фінансового плану роботи в Україні, у 2008-2009 рр. компанія інвестувала 488 млн. дол. в родовища, у 2009 – 166 млн. дол., а 2010-го – майже 126 млн. дол. Ліцензійний портфель вказаної компанії досяг 11 родовищ в Україні. [2]

В свою чергу, американська SunRise Energy Resources Plc. ще у 2005 році придбала контроль над нафтовидобувною компанією "Еско-Північ", яка володіє

низкою родовищ. З 2008 року компанія залучила 10 млн. дол. на розвиток проектів в Україні й протягом найближчих п'яти років має намір вкласти в розробку родовищ приблизно 1 млрд. дол.

У 2010 році розробкою родовищ газу для його видобутку за новими технологіями в Україні серйозно зацікавилася лише одна компанія – американська EuroGas. Вона придбала п'ять ліцензій на видобуток шахтного метану. Ці ж родовища можуть містити й сланцевий газ. Буріння на них компанія розпочала у 2010 році. [3, с. 18]

У 2011 році дві польські корпорації придбали українські активи. Одна з них, Kulczyk Oil Ventures Inc, купила 70% у капіталі ТОВ "Куб-газ" (вартість угоди 25 млн. дол.). Основні активи "Куб-газу" складаються з 4 родовищ газу в Дніпропетровсько-Донецькому басейні. У 2009 році "Куб-газ" добув 67,4 млн. м куб. газу, видобування нафти склало 1,2 тис. т. Польська компанія Broad Gate викупила 100% акцій ТОВ "Фесенко" (сmt. Васищево, Харківська обл.). Компанія "Фесенко" володіє міні-нафтопереробним заводом, який здатен переробляти до 60 тис. т нафти в рік. У 2011 році Broad Gate розраховує отримати від роботи міні-НПЗ близько 0,5 млн. дол. прибутку. А також італійська нафтогазова корпорація Eni S.p.A придбала 30% ліцензії Покровського нафтогазоносного родовища і 60% ліцензії Загорянського нафтогазоносного родовища (вартість угоди – 38 млн. дол.). Обидва родовища розташовані в Полтавській обл. і входять у портфоліо активів британської компанії Cadogan в Україні. Всього вона володіє 11 ліцензіями (14 ділянок вуглеводневих площ). Додаткове фінансування оцінюється в 30 млн. дол. [5]

З вищезазначеного матеріалу видно, що покупців на великі промислові активи поменшало. Фінансові ресурси є в ТНК, але їм за нинішньої цінової кон'юнктури вигідніше будувати заводи з нуля в низьковитратних Китаї та Індії. Вартість будівництва інтегрованого металургійного заводу потужністю 4 млн. т сталі на рік – 1,5 млрд. дол., у той час як вже існуюче підприємство коштуватиме 3-3,5 млрд. дол. Обмежені можливості для залучення коштів – ще одна причина відсутності великих угод на ринку. Масштабні М&А зазвичай потребують кредитних грошей. У 2005 році Mittal Steel заплатила за Криворіжсталь 4,8 млрд. дол., більшу частину становили залучені кошти.

Як відомо, найбільша частка зайнятого населення України зосереджена у торгівлі, а саме 846 тис. осіб, або 4% від загального штату працюючих у компаніях України у 2009 році (у 2008 році було 952 тис. осіб) [4]. До початку кризи ця галузь розвивалася стрімкими темпами, однак з початком кризи у сегменті, наприклад, побутової техніки все завершувалося банкрутством мереж. Очікування закордонних мереж щодо скуповування українських компаній не виправдалися, тому що власники не погодилися продавати свої активи за заниженими цінами, та чекають кращих часів.

Варто відзначити одну угоду та створення спільних проектів за участю іноземців в даному сегменті у 2008 році: польська компанія Abris Capital Partners викупила контрольний пакет торговельної мережі "Барвінок", що об'єднує 24 супермаркети в Західній Україні за 30-32 млн. євро; про співпрацю оголосили інвестиційний фонд EastOne і російська продуктова мережа "Мосмарт". Їхня мета – створення в Україні національної мультиформатної мережі роздрібною торгівлі продуктами харчування і промисловими товарами. Результатом стало створення ТОВ "Платформа 1". Інший приклад – міжнародний інвестиційний холдинг Finstar, що володіє мережею продовольчих магазинів "Смак", і найбільша сербська приватна компанія Delta Holding підписали угоду про створення спільного підприємства із відкриття мережі продовольчих магазинів на території України й Білорусі.

У 2011 році A.S. Watson Group (Гонконг) придбала 35% акцій мережі магазинів ДЦ, що дало їй змогу контролювати 100% компанії, оскільки 65% акцій було придбано у 2006 році. Мережа ДЦ працює у форматі drogeri – мережеві магазини, орієнтовані на продаж асортименту товарів першої необхідності (парфумерії, косметики, побутової хімії, засобів гігієни і лікарських препаратів та ін.). Watson Group має намір інвестувати 300 млн. грн. у розвиток мережі і протягом 5 років збільшити кількість магазинів до 500 [5].

Отже, вплив ТНК на структуру економіки України виявляється через зростання або зменшення обсягів ПІІ шляхом створення нового виробництва або злиття і поглинання українських підприємств, що в процесі діяльності впливає на ВВП галузі та галузеву структуру економіки. Зокрема, нафтогазовий сектор, як один з найбільш капіталомістких, та сектор торгівлі, який забезпечує найбільшу зайнятість, потребують стабільного надходження інвестицій, тому подальше розширення угод М&А будуть сприяти позитивній динаміці макроекономічних показників економіки України.

Список використаних джерел:

1. Хоменко І.Б. Вплив транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище національної економіки - автореферат дисертації – С.9
2. Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niis.gov.ua>
3. Кравчук К. Сланчевий меч // Контракти. – 2010. - №20-21. – С.16-18.
4. Державний комітет статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.go.ua>
5. Антимонопольний комітет України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.amc.gov.ua